

A szűrés védelmében

Válasz az Internet-szűrők könyvtári használatával kapcsolatos tíz ellenérvre

Az Internetet „megszűrő” szoftvercsomagok alkalmazását sokan hevesen ellenzik. A szűrést ellenző érvek gyakran tartalmaznak torzításokat, félígazságokat és logikátlanságokat. A tíz leggyakoribb *ellenérv* a következő:

1. Minden szűrő kulcsszavas letiltáson alapul. Ily módon viszont hálózati helyeket zárnak ki, amelyekben olyan szavak fordulnak elő, mint a „mell”; ezzel pedig kizárják a mellrákról szóló információkat is.

Igaz, hogy minden szűrő kulcsszavas letiltáson alapul. Azonban egyes minőségi szoftvertermékek lehetővé teszik, hogy a kulcsszavas letiltást ideiglenesen kikapcsoljuk. A szűrést végző könyvtárak ezt meg is teszik, és csak egyes kiválasztott helyeket tiltanak le. Erre természetesen alkalmazhatunk olyan stoplistát is, amelyet valamely szoftver-cég állított össze.

2. A szűrők rutinszerűen, válogatás nélkül letiltják a szexuális neveléssel, az AIDS-információval, a homoszexuálisok jogaival és az abortusszal foglalkozó helyeket.

A jobb minőségű szűrők a tiltott helyeket tárgyük szerint csoportosítják. A Cyber Patrol pl. több tucat olyan kategóriát tartalmaz, mint „ellentmondásos”, „szexuális nevelés”, „meztelenség”. Ha a szűrőt úgy állítják be, hogy csak a pornográfiát tartalmazó helyeket tiltsa le, azt meglehetősen megbízhatóan – és egyre jobb minőségben – képes elvégezni. Lehetőség van a téves letiltás törlésére is.

3. A szűréssel kívülállóknak engedjük át a válogatás lehetőségét.

Ez igaz, de nem újdonság a könyvtárakban. Amikor gyarapításkor a kereskedőtől megtekintésre kapunk általa előre kiválasztott könyveket, vagy például 300 folyóirat teljes szövegét megvásároljuk CD-ROM-on, a válogatás egy részét már akkor is elvégezte valaki a könyvtáros helyett.

4. A szűrők betiltott web-helyek titkos stoplistáján alapulnak, amelyet nem lehet megtekinteni vagy megváltoztatni.

A különböző szűrőknél más és más a gyakorlat. A Net Nanny például a megtekintést és a változtatást is lehetővé teszi. A Cyber Patrol esetében változtatásra van mód, de megtekintésre nincs. A szolgáltatók szempontjait is meg kell érteni: a titkos stoplista adja szoftverük értékét, amelyet nem akarnak átengedni konkurenseiknek. Az a legelőnyösebb, ha a stoplistát meg lehet tekinteni, de az is elfogadható, ha szerkeszthető és ésszerűen pontos.

5. A szűrés révén a könyvtár a web-hely kiadójának (közreadójának) tekinthető, ezért felelősséggel tartozik annak tartalmáért.

A szűrés ellenzői szívesen idézik a Prodigy cég esetét, amely az általa publikált anyagot bizonyos mértékig ellenőrizte, szerkesztette is, ezért a bíróság vétkesnek ítélte. Az ellenzők nem említik a kommunikációs törvény Cox-Wyden-féle módosítását, amely védi a „jó szamaritánus” indíttatású letiltást, és a másokat sértő anyagok kiszűrését. Megállapítja, hogy az interaktív számítógépes szolgáltatások szolgáltatójára vagy használójára nem hárul felelősség: (1) ha jóhiszeműen korlátozza az általa obszcénnek, pornográfának, trágárnak, különösen erőszakosnak, felzaklatónak vagy más módon kifogásolhatónak tartott anyagokhoz való hozzáférést, illetve (2) ha az e dokumentumokhoz való hozzáférés korlátozásához megfelelő technikai eszközöket biztosít.

6. Mivel az Internet igen nagy, és igen gyorsan változik, a szűrés nem lehet 100%-osan biztonságos.

Miért is kellene annak lennie? A szűrés ötlete abból származik, hogy a könyvtári erőforrásokat következetesebben feleltessék meg a könyvtár gyűjtőkörének, nem pedig abból, hogy tökéletes szűrést produkáljon.

7. Ahol lehetséges, a könyvtárnak a használóra kell bíznia annak eldöntését, mit tart megfelelőnek és mit nem. Nem a könyvtárosra tartozik, hogy a használó mit gondol megfelelőnek.

A könyvtárosok mindig is globális döntéseket hoztak arról, hogy mely dokumentumok megfelelőek használóik számára, és arról, hogy milyen a megfelelő választék a könyvtárakban. Döntöttek pl. arról, hogy mely folyóiratokat fizessenek elő és adjanak használatba az olvasóteremben. Hagyták ugyan az olvasókat, hogy kiválasszák, mely dokumentumok megfelelőek a számukra, de választásaikat mindig is korlátozták.

8. A könyvtárak csak azért nem tartanak mindent, mert korlátozott a költségvetésük. Az Internet-források bővítése azonban nem jár költségnövekedéssel, ezért indokolatlan a források számát korlátozni.

Először is: az Internet nem korlátlan erőforrás. Nyilvános könyvtárban használatának megvannak a korlátai; hasonlóképpen az állomány végeességéhez, ugyanis az az idő is véges, amit egy-egy használó rendelkezésére tud a könyvtár bocsátani az Internet használatára. Másodsorban: téves az a feltételezés, hogy újabb források szerepeltetése

nem jár – közgazdasági terminussal élve – elmaradt haszonnal. Amíg valaki pornográf képeket nézeget, addig valaki más nem tudja elkészíteni házi feladatát, vagy nem tud betekinteni egy sportról szóló statisztikai összeállításba. A könyvtárosoknak tehát át kell gondolniuk, hogyan használják fel a szükséges forrásokat. Harmadszor: az ellenérv nem tér ki a megfelelőség kritériumára. A könyvtárak ugyanis nemcsak gazdasági megfontolásból nem gyűjtenek mindent, hanem azért is, mert bizonyos dolgokat nem ítélnék megfelelőnek.

9. A szűrés alkotmányellenes.

Jonathan D. Wallace ezt a kijelentést három érveléssel támasztotta alá: (1) A könyvtárosok jogosultak kiválasztani, mit szerezzenek be, a kormányzat viszont a könyvtár polcainál nem távolíthat el dokumentumokat azért, mert tartalmukat helyteleníti. (2) A kormányzat a szólásszabadságra vonatkozó jogi előírások szerint nem minősítheti a tartalom elfogadhatóságát (a könyvtárban vagy másutt) túl határozatlan vagy túl átfogó módon. (3) A könyvtár nem bízhatja magánintézményre, például a szűrőszoftver közreadójára, hogy meghatározza azt, mit láthatnak a könyvtárhasználók.

Wallace úgy véli, azzal, hogy a könyvtár hozzáférést enged az Internethez, lényegében beszerezte az Internet teljes tartalmát; a szűrőszoftver pedig dokumentumok eltávolítását jelenti a könyvtárból. Mindez gyenge analógia. Az Internethez való hozzáférés ugyanis azt jelenti, hogy a könyvtárban fel nem lelhető dokumentumokat teszünk elérhetővé. Analógia inkább a könyvtárközi kölcsönzéssel vagy a televíziós műsorsugárással áll fenn. A szűrés tehát a könyvtárban fel sem lelhető dokumentumokhoz való hozzáférést korlátozza. Ez pedig nem annyira cenzúra, mintsem a dokumentum beszerzése elleni döntés.

Második érve nyilvánvalóan nem vonatkozhat a könyvtári szelekció elveire, máskülönben majdnem minden könyvtár megsértené az alkotmányt. A könyvtárak dokumentumkiválasztási politikáját szándékosan átfogóan, határozatlanul fogalmazták meg.

Ha a harmadik érvelést elfogadnánk, a dokumentumok beszerzése során sem alkalmazhatnánk a megtekintéssel történő vásárlás módszerét.

10. A szelekció a dokumentumok gyarapodását jelenti, a cenzúra pedig az eltávolítást. A szűrés nem szelekciót jelent, hanem cenzúrát; a könyvtáros, aki szűrést végez, cenzorként lép fel.

Ez a legfontosabb érv a szűrés ellen. Az Amerikai Könyvtáregyesület (American Library Association = ALA) szellemi szabadsággal foglalkozó bizottságának definíciója szerint „a cenzúra a dokumentum elérhetőségének (elérési státusának) megváltoztatása valamely irányító hatóság vagy annak képviselője által. Ide tartozik a kizárás, korlátozás, eltávolítás vagy a mű kor és képzettség szerinti besorolásának megváltoztatása”.

A szűrést ellenzök az elérhetőség megváltoztatását ragadják meg, de a cenzúra az ALA-féle definícióban nyilvánvalóan a könyvtárosok által kiválasztott, a könyvtár állományában meglévő sztatikus információforrásokra vonatkozik.

Ha ugyanis egy könyvtárban a tévé nézni lehet a Szezám utca című műsort, azáltal a könyvtár még nem vállalta azt, hogy használói számára garantálja a korlátlan tévézés lehetőségét. Ha a könyvtárban meg nem lévő dokumentumokhoz való hozzáférés lehetőségét korlátozzuk, az nem ugyanaz, mint ha meglévő dokumentumokat távolítanánk el.

Ha az Internet egészét „kiválasztjuk”, azzal lemondunk a könyvtárosok hagyományos válogató szerepéről, és a könyvtárosokat egyszerűen uniformizált, lebutított hozzáférési portok technikusává tesszük. Egy öltözködésből vett hasonlattal élve: olyan ez, mintha méretre szabás helyett mindenkinek azonos méretű (jó bő) ruhát varrnánk (mondván „one size fits all”), azaz a könyvtárak Internet-hozzáférést uniformizálnánk, arra sem tekintettel, hogy közkönyvtárról, felsőoktatási, iskolai, szak-, kis, nagy stb. könyvtárról van-e szó. S az ettől való bármilyen eltérés már cenzúrának számíthatna.

Ezt a merev Internet-hozzáférési modellt el kell vetni, és ki kell nyilvánítani a könyvtárosok válogatásai jogait a kibertérben: „Minden könyvtárnak joga van arra, hogy biztosítsa vagy ne biztosítsa bármely elektronikus forrás elérését, abból kiindulva, hogy szerinte az megfelel-e az adott könyvtár feladatkörének és állományfejlesztési politikájának.”

/BURT, D.: In defense of filtering. = American Libraries, 28. köt. 8. sz. 1997. p. 46–48./

(Hegyközi Ilona)